

TEMPLUL LUI MITHRAS DE LA POJEJENA (JUD. CARAȘ - SEVERIN)

Dorin Alicu

Cercetările efectuate în castrul roman de la Pojejena¹ s-au concretizat, în campania din anul 1976 cu o descoperire surprinzătoare. În turnul din colțul de nord-est al castrului, cercetat în acel an, au fost găsite un număr de 18 fragmente de plăci votive de marmură cu reprezentări aflate în legătură cu practicarea cultului zeului Mithras².

Ele nu sunt singurele descoperiri mithriace de la Pojejena. Un relief din care lipsea colțul din dreapta sus a fost găsit în anul 1896 și se află acum în Muzeul Național din Budapesta³. Printre piesele provenite din turnul castrului, autorii cercetării identifică elementul lipsă din relieful publicat de Hampel⁴. Este evident în acest caz că relieful atât de bine conservat provine la rândul lui din turn. La începutul secolului XX, fără precizări topografice exacte au mai fost descoperite alte trei reliefuli fragmentare dintre care două cu inscripție⁵.

Din analiza fragmentelor rezultă că ele provin de la cel puțin 14 monumente votive dedicate divinității iraniene, provenite toate aproape sigur din castru.

Castrul roman de la Pojejena se află la nord de localitate, pe un platou înalt în punctul numit Șitarnița. Identificat în anul 1930 castrul unității Cohors V Gallorum et Pannoniorum a fost cercet parțial între anii 1970-1978⁶. Castrul are două faze de construcție. Prima fază de pământ pare a fi de la sfârșitul secolului I, iar faza a doua de piatră începe la mijlocul secolului al II-lea. Descoperirea unor țigle și cărămizi cu stampilele târzii ale legiunilor a VII Claudia și a III Flavia, îi îndreptățește pe autorii cercetării să considere castrul în funcțiune la sfârșitul secolului al III-lea, după părăsirea Daciei⁷.

La sud nord și est de castru se întindea o așezare relativ întinsă unde suprafața și aspectul terenului permite ipoteza prezenței unor construcții monumentale cu ziduri de piatră⁸. Turnul de nord-est al castrului are formă trapezoidală și dimensiunile de 3,90 x 3,70 x 3 m. El a fost găsit relativ bine conservat, afectat doar de acțiunea unor căutători de comori care au deranjat stratigrafia din interior⁹. S-a observat doar o adâncire la un moment dat a nivelului inițial de călcare din turn¹⁰. N. Gudea și O. Bozu, consideră că numărul relativ mare al pieselor votive închinat lui Mithras descoperite la Pojejena ar indica prezența unui templu mithriae aici. Referitor la locul unde se afla sanctuarul ei

¹ N. Gudea, în *Banatica*, 3, 1975, p. 333-343; Fără să fi aparținut vreodată Daciei (N. Gudea în *ActaMN*, 33/1, 1996, p. 57) așezarea și castrul de la Pojejena trebuia să fi avut legături strânse cu așezările mai apropiate din Dacia.

² N. Gudea, O. Bozu, în *SCIVA*, 4, 29, 1978, p. 563-572; *Idem*, în *Banatica*, 4, 1977, p. 117-129.

³ J. Hampel, în *AÉ*, 1896, p. 374.

⁴ N. Gudea, O. Bozu, în *Banatica*, 4, 1977, p. 118.

⁵ G. Tégylás, în *AÉ*, 24, 1904, p. 413-414; D. Tudor în *SCIV*, 16, 1965, p. 177; D. Isac-I. Stratan, în *Banatica*, 2, 1973, p. 120; *IDR III/1*, 12, 13.

⁶ N. Gudea, I. Uzum, în *Banatica*, 2, 1973, p. 85-96; N. Gudea, O. Bozu, în *Banatica*, 4, 1977, p. 435-436; *Idem*, în *Banatica*, 5, 1979, p. 181-185; *IDR III/1*, p. 39.

⁷ N. Gudea, I. Uzum, *op.cit.*, p. 95.

⁸ D. Tudor, *Orașe, târguri și sate în Dacia romană*, București, 1968, p. 64-67; N. Gudea, în *Apulum*, 2002, mss.

⁹ N. Gudea, O. Bozu, în *SCIVA*, 4, 29, 1978, p. 563.

¹⁰ N. Gudea, în *Apulum*, 2002 mss.

afirmă "S-ar putea presupune existența unui mic sanctuar în turnul respectiv. Practica construirii acestor sanctuare se opune însă. Unele piese mai au mortar imprimat pe fața inferioară, semn al încastrării lor într-un zid. Se poate în același timp presupune că aceste piese au fost ulterior aruncate în teren de creștini (!)"¹¹.

Problema *mithreum*-ului de la Pojejena este reluată și tratată lacunar de Mariana Pintilie¹² fapt care-i oferă prilejul lui N. Gudea să rediscute subiectul făcând precizările cuvenite și relevând faptul că interiorul turnului a fost adâncit în comparație cu celelalte turnuri de colț¹³. În ce privește datarea pieselor descoperite în turn și implicit a sanctuarului cei doi cercetători bazându-se pe stratigrafia generală din castru le încadrează între 150-250 d. Ch. având ca terminus post-quem începuturile fortificației cu zid de piatră¹⁴.

Din cele expuse mai sus credem că prezența unui *mithreum* la Pojejena nu mai poate fi pusă la îndoială. Neobișnuită și neîntâlnită încă în alte părți ale Imperiului este amenajarea într-un turn de castru al unui acum *mithreum*, templu cu arhitectură specifică adaptată ritualului cultic, arhitectură nemodificată începând cu secolul I d. Ch. și până la sfârșitul secolului al III-lea¹⁵.

În așezarea relativ întinsă de la Pojejena, una dintre cele mai vechi așezări de la nordul Dunării datând foarte probabil de la sfârșitul secolului I, trebuie să fi existat cel puțin un *mithreum*, mai ales că divinitatea iraniană era adorată în aceeași măsură de civili ca și de militari. Pe de altă parte datarea reliefurilor după stilul artistic este dificilă și necesită un studiu cu totul special, însă cele câteva litere păstrate din inscripțiile a patru reliefuri sugerează datarea lor în secolul al III-lea ceea ce nu exclude cu nimic existența unui templu încă din secolul al II-lea.

O caracteristică generală a pieselor votive descoperite în turn este dimensiunea lor mică, la care se adaugă lipsa altarelor ori a reliefului central de obicei de mari dimensiuni. Numărul relativ important al reliefurilor și statuilor votive precum și dimensiunile lor nici ne sugerează o depozitare grăbită în vederea protejării, numai a elementelor ușor transportabile dintr-un templu și pentru o perioadă limitată de timp.

O astfel de ipoteză presupune o situație de criză în zonă care era posibilă după abandonarea Daciei. Dacă o stare intempestivă a devenit permanentă este posibil ca împotriva tuturor regulilor la parterul turnului să fi funcționat un "templu" a lui Mithras. Pentru acest lucru există un singur argument, arheologic și anume adâncirea interiorului care ar sugera peștera tradițională, la care se adaugă evident prezența materialului iconografic.

Indiferent de supoziții și ipoteze situația de la Pojejena se constituie într-un caz deosebit a cărui rezolvare ar putea fi oferită de cercetarea așezării.

MITHRAS TEMPLE FROM POJEJENA (CARAȘ-SEVERIN COUNTY)

Abstract

This note explains, using an archaeological demonstration, the existence of a temple belonging to god Mithras in the Roman military camp from Pojejena.

¹¹ N. Gudea, O. Bozu, op.cit., p. 569-571.

¹² Mariana Pintilie, în *EphNap*, 9-10, 1999-2000, p. 238.

¹³ N. Gudea, în *Apulum*, 2002 mss.

¹⁴ N. Gudea, O. Bozu, în *Banatica*, 4, 1977, p. 128.

¹⁵ Ingeborg Huld-Zetsche, *Mithras in Nida Hedderheim*, in *Archäologische Reihe*, 6, Frankfurt am Main, 1986, p. 12-46.